

Eesti poliitiline karikatuur: heatahtlikust huumorist salvava satiirini

Aare Kasemets (RiTo 1), Riigikogu Kantselei

I. Saateks

On alati midagi, mis tundub kõrgemalseisev, ülev, püha, mille üle sisetunne ei luba naerda. Ja on teised nähtused, eluseigad, juhtumid, millest oleme enda arvates ise kõrgemal, millest oleme paremad, ilusamad, targemad. Madalama üle viskame meelsasti nalja. Käesolev lugu avab RiTo alarubriigi, kus vaatleme uurivalt Eesti poliitiliste naljapiltide ning –tekstide ajaloolisi ja tänaseid näiteid. Poliitiline karikatuur on ka poliitiline kultuur. Artiklis heidame karikatuuride kaudu pilgu tagasi aastatesse 1907, 1928, 1929, 1930, 1938, 1987, 1988, 1990, 1991, 1995, 1997 ja 1999, pannes rõhu hilisajaloolisele 1999.–le, mis poliitikutele ja poliitika huvilistele inimestele oli ju ennekõike valimiste aasta. Aga enne karikatuuride juurde asumist läbime Eesti poliitilise karikatuuri ajalugu ja naeru ning nalja “kanguse” mõõtmise instrumente käsitleva lühikursuse, noppides killukesi Harald Peebu, Juhan Peegli, Eero Medijaineni jt kirjatöödest¹.

Juhiksin rubriigi alustuse puhul tähelepanu veel kolmele Eestis seni vähe uuritud seigale.

- Ajakirjanduses ilmuvad karikatuurid on osa poliitiliste tegelaste ja ideede konkurentsist. Hea karikatuur on sageli kui info-konserv, millesse on surutud mitmete artiklite sõnum. Üks pilk näiteks ajakirjade “The Economist” ja “Die Zeit” kaane või juhtkirja karikatuuridele ja saab lugematagi selgeks, milline on väljaande vaatekoht. Eesti karikatuurid hiilgavad harvem oma infotihedusega ja teinekord kollitab pilapilte musta huumorina seegi, et nad ei ole naljakad või on nali nii lame, et tabab bumerangina tegijat. See juhtub enamasti siis, kui ei tunta või alahinnatakse oma vaatajaid ja lugejaid.
- Avameelselt asju arutades ei saa me mööda poliitilise areeni ja meedia koosmõjudest. Meediasotsioloog Joshua Meyrowitz arvab, et poliitikute imago ajalooline allakäik võib olla tingitud üllatavalt vähe suurte liidrite puudumisest ja palju rohkem meedia-keskkonna muutustest. Suure rahvajuhi imago sõltub eelkõige avaliku mulje tootmisest, televisiooni tõttu me aga näeme liiga palju meie poliitikute elust ja nad on enamasti kaotanud kontrolli oma imago ja esinemiste üle. Imago ja reaalsus on ühe klotsi kaks külge. Vajadus “etenduse” järele ei ole see, mis eristab ausat poliitikut ebaausast poliitikust. Elektroonilise meedia mõju poliitikute lavastustele võib paremini mõista, kui seda analüüsitakse seoses “lavastamise nõuetega” ükskõik millise sotsiaalse rolli täitmisel – üks mees võib olla korraga isa, poeg, abikaasa, sõber, armuke, klassivend, vana kolleeg ja ta võib olla ka riigi president (Meyrowitz 1986, XIV osa: *Lovering the Political Hero to Our Level*). Aina tundlikumad kaamera-silmad ja mikrofoni-kõrvad loovad aina uusi võimalusi poliitikute karakteri-, sõna- ja situatsioonikoomika avastamiseks, mida nii sõltuv kui sõltumatu ajakirjandus kasutab. Kuigi nii võim kui ajakirjandus kuuluvad ka selle tarbijatele, ei ole ajakirjanduse puhul siiski viimase tähtsusega, kelle omanduses ta on või millist poliitilist jõudu eelistavad toimetuse liikmed (vrd Medijainen 1998, 40)².

- Koomika abil on läbi aegade teritatud tervet mõistust ja nii taevaseid kui maiseid jumalaid “lahti riidetatud” ehk demütologiseeritud. Arvututel motiividel on püütud inimeste teadvust vabastada poliitilistest, religioossetest, kultuurilistest jm müütidest ning käibetõdedest, millega tavakodanike vaikiv enamus opereerib alateadlikult nagu igaveste looduseadustega. Seega – ühiskondlike muutuste ja poliitiliste reformide kiirendamiseks on võimalik kirgliku ning surmtõsise tõekuulutuse kõrval ka pilget, ironiat ja sarkasmi kasutada nii teksti- kui pildikeeles (vt Peep 1992, 91–92; Meyrowitz 1986, 280–294).

II. Naeru–uurijad nuputavad, mis liiki naerud ja naljad on liikvel. Millist naeru Teie tavaliselt naerate?

Nalja tegemine pole naljaasi, sest nali kas on või teda ei ole ja vaataja, kuulaja, lugeja kas hakkab naerma või ei. Naer tuleb sageli äratundmisest – miski võõrastav, ahistav või kohutav saab lihtsa seletuse. Huumor öeldakse olevat väga demokraatlik, sest naermist ei saa keeleta ega sundida ja aastatuhandeid on ta aidanud kummutada tehisautoriteete ja müüte, tehes särü maistele jumalatele (Peep 1992, 4–5).

Inimene naerab meelsasti, aga kas olete kunagi mõelnud, milline on tavaliselt meie naer. Inimese naer ja naeratus on erilised, kuid siiski on mõned naljamehed leidnud võimalusi, kuidas naeru ja naeratusi liigitada. Näiteks on äratundmisnaer, vabanemisnaer, hardusnaer, kohmetusnaer, kahjunaer, idioodinaer, absurdinaer, füsioloogiline naer ja lõpuks kohustusnaeratus ehk ametinaer, mille hulka võib ehk arvata nende poliitikute, PR–töötajate, pankurite, müüjate, ametnike jt rõõmsad näod, kes püüavad sulle sokutada mõnda ideed, asja või muud sinu aega, tähelepanu ja raha küsivat kaupa (vrd Peep 1992; 4, 167). Selline liigitamine võib ise naljakas olla. Naerul on vaba inimese enesetunnetuses ja –väljenduses tähtis koht ja kui mõni naeru–uurija tahab väita kellegi naeru kohta, et tegu oli äratundmis–, kohmetus– või ametinaeruga, siis jõudu tööle. Kes on Harald Peebu mantlipärija, naerab hiljem.

Koomilise varjundid huumorist satiirini – 9 malli mõõtjatele

Sellel üheksasel skaalal on võimalik määratleda Eesti suuremates päeva– ja nädalalehtedes ilmuvaid poliitika ning poliitikutega seonduvaid karikatuure. Skaala alustab inimsõbralikust huumorist ja lõpetab solvava–salvava satiiriga. Kas olete püüdnud kunagi Eesti ajalehtede arvamuskülgedel ilmunud karikatuure analüüsida järgneva skaala alusel (Peep 1992; 6, 168):

- **Huumor** on kõige leebem nalja vorm, see on mõistev, andestav, sõbralikult õlale patsutav, nagu öeldes “juhtub kõigil” või “eks me kõik oleme ju vahel veidike tobedad” või et “sinu nõrkused ei ole mullegi võõrad”. Huumor ei sisalda kunagi halvustust, ta tõstab vaid esile inimliku inimese pisikesed nõrkused raamatu–ideaalide peeglis.
- **Naljatus** on mitteagressiivne ja pisut ennastimetlev okkaga “lilleke”. Ta on sageli seotud peene ninanipsuga kellegi või millegi pihta. Naljatakse sõprade keskel, aga veelgi meelsamini visatakse nalja meie maiste jumalate üle poliitika–, kultuuri– või

majandus–areenidel. Naljatuse peale naerdakse magusasti, kui mõistetakse, et see ei käi enese kohta.

- **Burlesk** ehk külanali. Burlesk tähistab nalja– ja naeruurijate skaalal lamedat nalja, näiteks keegi purjutaja kukkus porilompi ja astus rehale, keegi sai valimisplakatil sarvekandjaks jms.
  - **Pilge** on juba otse mõne inimese või grupi pihta sihitud naljanool, kus teravus sees – pilgatavat alandav ja naerukspanev suhtumisväljendus,
  - **Iroonia** on varjatud peen pilge, kus sõnade igapäevatähendusele antakse uus, sageli vastupidine tähendus, näiteks poriga ülekallatud daamile öeldakse: “Küll te näete kena välja!” või küündimatut kõnemeest kiidetakse kõlavalt tema läbikukkunud kõne eest. Kõike seda muidugi juhul, kui tegemist pole eneseirooniaga.
  - **Grotesk** on koomilisel naljaskaalal ainuke, mis on lähedases suguluses traagilise ja ülevaga. Näiteks Vesuuvi laava konserveeris Pompei linna nii, nagu ta sel hetkel oli ja arheoloogidele avanes erinevate inimeste traagika mõnikord ka koomilise situatsioonina. Keegi kaupmees püüdis päästa oma varandust, koer hammustas peremeest kannikast jms.
  - **Must huumor**. Pisut praaliv ja ennast julgustav must huumor demonstreerib hirmust, haigusest või valust üleolekut. Traagilist kujutatakse kerglaselt.
  - **Sarkasm** on õel ja liialdav pilge, mis püüab vastast hävitada kasvõi ülekohtuselt ja teisejärguliste tunnuste suurekspuhumise teel. Sarkastiline nali mõnitab sihtmärki.
  - **Satiir** on kõige mõrtsuklikum koomiline zhanr, kus paljastatakse vastaste läbinisti pahelist olemust. Satiiri aluseks on sageli vihkamine, mis väljendub ühiskondlike nähtuste ning nendega seostatud gruppide teravas ja olemuslikus naeruvääristamises või mõnitamises. Sõdade ajal levitasid rindelehed vastasleeri pealikest äraspidi pilapilte, Pikris juhtus seda ka külma sõja, fosforiidisõja ja laulva revolutsiooni aegadel
- Ajaloost teame, et teravkeelsete narride saatus oli sageli võllas või mürgitus, ja Pikker pandi kinni (viimane uudis – ”Pikker hakkab taas ilmuma” Maaleht, 10. veebr. 2000).

Vahemaad naljaskaalal kõiguvad, mõõtmine on riskantne ja kohtus vaidlustatav. Ülaltoodud koomikavarjundid on pingereas vastavalt nende inimsõbralikkusele ja –ohtlikkusele. Mida kaugemale sellel huumori–satiiri teljel liigume, seda ohtlikumate vastastega kokku puutume ja seda väiksem on tegelikult vabastava, rõõmsa naeru osa (Peep 1992, 6).

Mida enam satiiri poole nali kaldub, seda vähem eetiline ja humanistlik ta saab olla. Jääb iga ajakirjandusväljaande otsustada, kui teravaid karikatuure ta avaldab ja millistel põhjustel ta naeruvääristab Eesti elu nähtusi või avaliku elu tegelasi. Samuti sõltub poliitilise karikatuuri vaatajast, kuidas ta suhtub karikatuuril kujutatasse ja kuidas ta suhtub sellesse väljaandesse, kus see karikatuur ilmus. Nii nagu meediauuringute põhjal on selgunud, asetab vägivaldfilmide vaataja end sageli ohvri poolele. Seda võib juhtuda ka poliitilise karikatuuri vaatajatega. Nii mõnigi kord võib ta tunda kaasa pilgatule ja panna karikaturistile ning ajalehele miinuse, millest raskemal juhul hakkab sõltuma tellimuse pikendamise otsus. Kodanikeühiskond on ühtlasi tarbijateühiskond, mille üks liikumapanevaid jõude on majandusliku ja sotsiaalse kapitali kõrval ka kultuuriline kapital, mille pärisosaks on inimeste väärtushoiakud ning õiglus– ja sündsustunne.

Siinkohal soovin minna ajas kaks astet tagasi – kõigepealt aastasse 1989 ja siis aastasse 1929. Üks kosutav killuke 1989. a Pikrist, kus Klara Hallik alltoodud Margaret Thatcheri metamorfooside juures (karikatuur 1) kõneleb poliitika ja satiiri suhetest muuhulgas nii: “...enne uutmisaega nimetati satiiri vahedaks klassivõitluse relvaks. Kui see peaks nii olema ka nüüd, siis tuleb järgida ohutustehnika nõudeid. Satiirilisi terariistu võib julgesti kasutada arenenud ja sügavalt juurdunud demokraatlike traditsioonide korral. Õhkõrn demokraatia-virvendus võib osutada kaitsetuks poliitiliste mängurite käes. Nii et kõik sõltub eesmärgist ja eetikast. Aga võib-olla on satiiril veel üks väärt ülesanne: ta aitab maandada rahulolematust poliitikaga. Pistoda paberil ja ekraanil on ikkagi parem kui pistoda päriselt /.../ Poliitiline satiir peaks aitama mõtestada poliitika ja mittepoliitika vahekorda” (Hallik 1989,

3)

1. Pilt inglise satiiri- ja huumoriajakirjast Punch meie Pikri vahendusel. – Pikker, nr 5, 1989.

Teine killuke 1929. a Rahvalehest, kus toimetuse artiklist “Nali ja pilge poliitikas. Kuidas riigikogus öeldakse üksteisele “meeldivaid asju”” leiame järgmist: “Poliitika – kunst juhtida riigi asju, või nende asjade juhtimisele avaldada mõju – on väga tõsine asi. Kuid siiski leiame poliitikas igal sammul nalja. Veel enam: huumor on avaldanud poliitikas mõju kõigil aegadel. Tihti mõni huumoriküllane väljendus lahendab pinevaima olukorra, lepitab “nugade peale” läinud vastaspoolt. Naer on alati suur lepitaja, kuigi poliitikas nali tihti kipub muutuma sarkasmiks ja ironiaks. Kuid kui ei saa naerda see, kelle kohta sihitud mõni teravmeelne vahelehuue või piste, siis vähemalt teistelt kutsub õnnestunud nali välja lunastava naeru. Kuulsad mehed on enamuses teravmeelsed naljamehed... Teravmeelsed vahelehüüded meie riigikogus annavad sageli tunnistust rahvasaadikute huumorijoonest.”

III. Eesti poliitilisi karikatuure 1907, 1928, 1929, 1930, 1938, 1987, 1988, 1990, 1991, 1995, 1997, 1999

Eesti vanadest rahvanaljanditest välispoliitilise karikatuurini

Harald Peep pöördub oma huumoriraamatus (Peep 1992) ka rahvaliku huumorisalve, rahvaluule poole, sest selle vaimset pärandit ei suutnud ükski hilisem kirjanduslik vool unustusse suruda. Rahvanaljandis kajastub rahva vaimne elujärg. Rahvas pilkab oma rõhujaid, kuid naeruvääristab ka oma ümbruses esinevat pahet. Rahva eetika võis valitsevate klasside omast järsult erineda (nt suhtumises mõisavargusse, vallaslastesse), ta oli karm ja tagantjärele ehk vahel ülekohtunegi vanatüdrukute, vigaste, haritlaste või võõraste suhtes (Peep 1992, 172–173; vrd Loorits 1938).

Eero Medijaineni raamat (Medijainen 1998) jutustab Eesti välispoliitilise karikatuuri kui ajaloolise dokumendi abil XX sajandi 20. ja 30. aastatest: "Eesti arengu seisukohalt vaadatuna oli tegemist meeldejääva ja meie samme siiani mõjutava ajaga /.../ Meie suureks saavutuseks oli kindlasti emakeelse kõrghariduse ja -kultuuri rajamine. Üheks valdkonnaks, mida tasub meenutada ja kõrgelt väärtustada, on poliitiline satiir, sh karikaturistide tööd - nägemus tollasest, nüüdseks kadunud maailmast". Medijainen märgib, et Eesti algupärase poliitilise ja ka välispoliitilise karikatuuri sünnipäevaks tuleks lugeda 7. augustit 1859, mil Tallorahva Postimees avaldas Kristjan Jaak Petersoni akvarelli-joonistused ja varustas need Tartu tudengeid pilkava tekstiga (Medijainen 1998, 5-7). Piirdudes XX sajandi piltidega, mõned karikatuurid Juhan Peegli 1959. a koostatud raamatust "Mõisad põlevad, saksad surevad", kus koomikanooled on suunatud enamasti mõisnike, saksamõjulise kiriku ja tsaarisandarmite vastu, kuid ei puudu ka sõbralik žarzh Jaan Tõnissonist (vt karikatuurid 2-3). Hüpates ajas edasi, peatume korraks 1928, 1929, 1930 ja 1938. a välispoliitiliste karikatuuride (4-7) juures ja juba järgmise sammuna vaatame fosforiidisõja aegse "Sirp ja Vasara" *Sitta kah...* karikatuuri (8) ning seda, kuidas Eesti NSV loojangule aitas oma relvaarsenaliga kaasa ka huumori- ja satiiriajakiri Pikker. Pikker jättis olude muutudes kohe kolhoosnike-torujüride-ehitajate-müüjate pilamise sennapaika ja asus *glasnosti* ja *perestroika* kingitusi avama, uurides 1987-1992 põhjalikult *homo soveticus'*e põlvnemist (vt 9-12) ja ENSV ning EV Ülemnõukogu (vt 13-15), Riigikogu eelkäijat *de facto*.

Tagasivaade 1999. a poliitilisele karikatuurile: valimised, säästueelarve, valimised, reformid

Lühike ekskursioon 1999. a Eesti suuremates päeva- ja nädalalehtedes ilmunud poliitiliste karikatuuride maastikul näitab, et aastat ilmestavad kahed valimised, uue haldusreformi kavandid ja riigi säästueelarvega seotud põmmutamised.

Eesti maiste jumalate karikatuuride-galeriis on 1999. a enim esindatud valimiste peategelased, erakondade juhid, pressiprovoakaatorid ja kujunev kolmikliit (karikatuurid 16-22), ei puudu ka riigi populaarseim poliitik, president Lennart Meri (23), metsarahva usalduse pälvinud vennad Voitkad (24), Venemaa sümbol Boris Jeltsin (25), nõudlik Euro-Memm (26) jt valgusvihku lükatud või sattunud Eesti elu tegelased, sh korruptandid (27). Võrdluseks: 1997. aastal olid kaks karikaturistide poolt enim ekspluateeritud poliitikut ekspeaminister Tiit Vähi ja peaminister Mart Siimann (Luup nr 4/1998; vrd Toimetust arvab 1995; karikatuurid 28-29), kes 1999. a valimiste järel vabanesid nii võimust kui ka ajakirjanduse pilkenooltest.

Eraldi tähelepanu väärrib, kuidas on kujutatud kõrgema võimu kandjaid ehk rahvast (30-32), tema poolt valitud Riigikogu (33-36) ja ametisse pandud avalikku teenistust (37-38). Eelnähtu põhjal otsustades ei saa ka tulevik hele olla: säästueelarve (39-40), maksuseadused (41), politseireform (42) ja Eesti XXI sajandi lootuste Nokia-hobusele kirve selga löömine (43) sunnib silmnähtavalt ärritunud jõuluvana Riigikogus vitsakimpu haarama (44).

Milline on Eesti poliitilise karikatuuri kangusaste huumori ja satiiri teljel? Artikli kirjutamise ajal lehitsetud sadade karikatuuride põhjal tundub mulle, et reeglina ei küüni pilapiltide

kangus mustast huumorist kaugemale ja sarkasmi ning satiiri äraspidised piirid jäävad saavutamata – aga eks karikatuurid räägi ise enda eest ja iga vaataja silm ole ise kuningas.

IV. Vahekokkuvõtteks

Huumor ja nali tekivad enamasti inimlikes kontaktides. Samas ironia ja satiir saab tekkida seal, kus inimlikke kontakte napib, kus psühholoogilisel meie–nemad rindejoonel satiiriga salvatu jääb nende, mitte meie poolele.

Riigikogu Toimetiste toimetuskolleegiumi liige Anti Liiv on avaldanud mõtte, et tuleks hakata koguma ka Riigikogu istungitesaalis tekkivat parlamentaarset folkloori. Kuigi Riigikogu on kõrgeim põhiseaduslik institutsioon Eestis, juhtub siingi koomilisi sündmusi, anekdootlikke keelevääratusi, esineb küsimusi ja vastuseid, millest naljakamad võivad saada rahvaluuleks või karikatuuriks. Rohkem inimlikke kontakte ja rohkem huumorit tuleb kasuks ka Riigikogu tööatmosfäärile, nagu märgiti juba 1929. a Rahvalehes.

Kui võrrelda Eesti poliitilisi karikatuure näiteks Inglise või Saksa ajakirjanduses nähtutega, siis satiiri on meil suhteliselt vähe ja seegi pole enamasti poliitikute suhtes nii mürgine. Loodan, et lähiaastatel leidub ülikoolides õppejõude, kes käivitaksid Eesti ja mõnede Euroopa riikide poliitiliste karikatuuride võrdleva uuringu. Ajakirjanduses ilmuv karikatuur kuulub tavaliselt teksti juurde, seetõttu tuleks karikatuure võimalusel analüüsida koos (kon)tekstiga. Ka mõned siinsed karikatuurid puudutavad riivamisi käesoleva RiTo artikleid, näiteks korruptsiooni teemat. Eesti poliitiline karikatuur väärib akadeemilist peegeldust ja ärgitust. Ta on olnud ka kõrgkoolidele saadetud 101 parlamentaarse uurimisteema hulgas alates 1996. a (http://www.riigikogu.ee/osakonnad/msi/ka_koostoo.html).

Kuidas edasi? Aastal 2000 teeb Rahvusraamatukogu RiTo toimetuskolleegiumi tellimisel koopiad kõikidest Postimehe, Päevalehe, Eesti Ekspressi, Maalehe, Äripäeva ja Sõnumilehe arvamuskülgede karikatuuridest, mille põhjal üks auväärne sõltumatu kogu valib ülikoolide õppejõudude ning avaliku arvamuse uuringu abiga välja poliitiliste karikatuuride paremiku ja koos RiTo kolleegiumiga paneb püsti näituse, pärgab karikaturiste ning ilmutab 2000. aasta parimad poliitilised karikatuurid RiTo 2001. aasta jaanuarinumbris. Ja nii edasi. Lähem info järgmises RiTo numbris ja Internetis aadressil: <http://www.riigikogu.ee/rva/toimetised.html>.

Mida soovida Eesti poliitilisele karikatuuri–kultuurile aastaks 2000? Et lamedat nalja vähem välja paistaks ja et auväärsele kogul jõulukuul oleks raskem parimat karikatuuri leida. Ja mida ma ei sooviks näha, see on *Eesti huumori ja satiiri edendamise seaduse eelnõu* Riigikogu menetlusse ilmumist, sest siis jääks vist RiTo *Varia* rubriik kuivale. Seadustel on ju kalduvus kõik ilm ära reguleerida (=okupeerida), aga hea nali ei kannata vabaduse kaotust silma otsaski.

Kasutatud kirjandus:

Erelt, P., Vahter, T. (toim) (1996) Meie Lennart. Eesti Ekspressi Kirjastus.

Hallik, K. (1989) Naiste esiletõusmiseks on vaja demokraatiat. – Pikker, nr 5.

Loorits, O. (1938) Muinas–eesti unarussejäänud põhiseadusest. – Varamu, nr 10.

Medijainen, E. (1998) Maailm Prowintsionu peeglis. Rahvusvahelised suhted ja Eesti välispoliitika karikatuuridel 1918–1940. Ajalookirjanduse Sihtasutus Kleio.

Meyrowitz, J. (1986) Three Dimensions of Social Change. The Impact of Electronic Media on Social Behaviour. Oxford University Press.

Peegel, J. (toim). (1959) Saksad surevad, mõisad põlevad. Valimik satiiri ja huumorit töölisajakirjandusest 1905–1917. – Loomingu Raamatukogu, nr 26.

Peep, H. (1987–1988) Lehekülgi eesti huumoripärandist. – Pikker.

Peep, H. (1992) Hajamõtteid huumorist. Tallinn: Eesti Raamat.

(1989) Ajakirja Pikker kollektiiv kohustub 1989. aastal. – Pikker, nr 1.

(1998) Eesti poliitiline karikatuur 1997. – Luup, nr 4.

(1929) Nali ja pilge poliitikas. Kuidas riigikogus öeldakse üksteisele "meeldivaid asju". – Rahvaleht, 28. september.

(1995) Toimetus arwab. – Äripäev, Mainor Bonnier Kirjastuse AS.

Märkused

1. Artikli idee pärineb Tartu Ülikooli ajakirjandusosakonna seminaridest 1989–90, kus prof Harald Peep (1931–1998) tegi sissejuhatuse koomilisse Eesti kirjanduses ja elus (vt Peep 1987–88; Peep 1992).
2. E. Medijainen märgib näiteks: "Rahvusliku eneseuhkuse üheks pisut läbimõtlematuks väljenduseks võiks pidada 24. veebruaril 1928. a., riigi 10. sünnipäeval, avaldatud Riigikogu manifesti. Selles meenutati iseseisvuse saavutamise lähiajalugu. Paraku kasutati seejuures niisugust stiili, mis pahandas Saksamaad ja Lätit ega meeldinud teistelegi/.../ Rännakud pidi paratamatult vastu võtma Eesti välisteenistus ja personaalselt välisminister Hans Rebane. Endisest Päevalehe juhust sai peamiselt Vaba Maa heaks töötava Gori lemmik..." (vt karikatuur nr 4).

Karjane: "Parunihärra – täna langes talli lagi sisse." Parun: "Kas loomi jäi alla?" Karjane: "Ei – aga Karjatüdruk jäi alla." Parun: "Noh, tänu jumalale, siis pole viga midagi."

2. Karjane ja Parun. – Meie Mats, 1907, nr 25.

3. Jaan Tõnissonile "Postimehe" 50. juubeli mälestuseks. – Valinali, 1907.

4. Gori. Välisminister ja välislehtede etteheited. "Ja ma mõtlesin et siin ainult riste kaela sajab!" – Vaba Maa, 7. märts 1928.

5. Gori. Balodis (Lattikule):Ma kaevasin haa, Sa loe lätikeelsed matusesõnad peale, siis võime jälle rahus elada!". Vaba Maa. 7. november 1929.

6. Otto Krusten. Vene-Eesti naaberlikud suhted: kingi see ilus asi enne mulle, siis hakkame äri ajama... - Kratt, 23. juuni 1930.

7. Ilmar Tõnisson soovitab Eestil loobuda Balti liidust... - Kratt, 23. jaanuar 1938.

8. Priit Pärn. Sirp ja Vasar, 8. mai 1987.

9. Priit Pärn. Teksti Piit Pärna uuele pildile ootame kuni 15. märtsini. – Pikker, nr 4 , 1988.

10. Kaja Pöder. Pikker, nr 10, 1990.

11. Vahur Kersna. Ja nagu te isegi veenduda võite, on meie poolt valitud tee ülimalt perspektiivne. – Pikker, nr 15, 1988.

**12. Hugo Hiibus. Indrek Toome ja Edgar Savisaar Moskvas Punasel väljakul Eestit esindamas.
– Pikker, nr 7, 1990.**

13. Urmas Nemvalts. Pidage, ankur jäi maha! – Pikker, nr 3, 1990.

14. Heinz Valk.- Brepnev: "Häbi Teile seltsimehed et lasete mingitel intelligendikestel minu üritust niiviisi diskrediteerida!" Pikker, nr 11, 1988.

15. Heinz Valk. Eesti Galerii: EV Ülemnõukogu dirigent Ülo Nugis.... - Pikker, nr 8, 1991.

16. Urmas. Nemvalts. Valimised. Tema on meil valimisnimekirjas 5. kohal. Rahvale meeldib see tema pallitrikk. – Postimees, 11. jaanuar 1999.

17. Heiki Ernits. Eesti Ekspress, 28. jaanuar 1999.

18. Juss Piho. Sõnumileht, 11. oktoober 1999.

19. Heiki Ernits. Eesti Ekspress, 14. oktoober 1999.

20. Ants Kasesalu. Maaleht, 18. märts 1999.

21. Heiki Ernits. Ministriportfellide jagamine Toompea kirbuturul... – Eesti Ekspress, 11. märts 1999.

22. Urmas Nemvalts Postimees, 18. märts 1999.

23. Urmas Nemvalts. Postimees, 26. november 1999.

24. Hillar Mets. Eesti Päevaleht, 30. september 1999.

25. Urmas Nemvalts. Postimees, 19. november 1999.

26. Urmas Nemvalts. Postimees, 23. september 1999.

27. Aimar Juuse. Äripäev, 23. september 1999.

28. Aimar Juuse. 100 kriitikavaba päeva. Tiit Vähi ei ohusta ettevõtjaid, tema majanduspoliitika pole "liha ega kala" Äripäev, 17. juuli 1995.

29. Rein Lauks. – Luup, nr 4, 1998.

30. Urmas Nemvalts. Postimees, 5. oktoober 1999.

31. Hillar Mets. Valimisstuudio. Eesti Päevaleht, 4. märts 1999.

32. Aimar Juuse. Äripäev, 12. oktoober 1999

33. Hillar Mets. Eesti Päevaleht, 19. märts 1999.

34. Heiki Ernits. Eesti Ekspress, 5. august 1999.

35. Hillar Mets. Eesti Päevaleht, 15. november 1999.

36. Juss Piho Sõnumileht, 22. märts 1999.

37. Hillar Mets. Eesti Päevaleht, 6. aprill 1999.

38. Ants Kasesalu. Maaleht, 29. aprill 1999.

39. Urmas Nemvalts. Postimees, 28. mai 1999.

40. Hillar Mets. Eesti Päevaleht, 6. aprill 1999.

41. Urmas Nemvalts. Postimees, 15. detsember 1999.

42. Aimar Juuse. Äripäev, 27. september 1999.

43. Juss Piho. Sõnumileht, 1. november 1999.

44. Urmas Nemvalts. Postimees, 17. detsember 1999.